

Asia: VN/9732/2019

STM065:00/2019 Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Yleiset kommentit uudistuksesta ja esitysluonnokseen sisältyvistä ehdotuksista

- **yleiset huomiot ehdotetuista vanhempainpäiväraahajärjestelmän muutoksista**

Perhevapaauudistuksen toteutuminen on pitkään vaadittu uudistus, jonka merkitys sukupuolten tasa-arvolle on keskeinen: tasa-arvoa ei voida saavuttaa ilman perhevapaajärjestelmän kokonaisvaltaista uudistamista. Naisjärjestöjen Keskusliitto on jo pitkään vaatinut 6+6+6 -malliin pohjautuvaa perhevapaajärjestelmää, joka edistää tasa-arvoista vanhemmuutta ja työelämän tasa-arvoa. Erityisesti isien vapaiden käytön lisääminen on avainasemassa hoivavastuun tasaisemman jakautumisen edistämiseksi.

Nykyinen perhevapaajärjestelmä ylläpitää sukupuolten epätasa-arvoa ja vaikuttaa naisten työuriin heikentävästi. Tällä hetkellä naiset käyttävät 89 prosenttia kaikista vanhempainpäivärahapäivistä. Miesten osuus korvatuista vanhempainpäivärahapäivistä on vain 11 prosenttia. Kotihoidontuen saajista miehiä on niin ikään vähemmistö vain 7,5 prosenttia. Kotihoidontuki vähentää naisten työssäkäyntiä, etenkin maahan muuttaneiden ja vähän koulutettujen naisten kohdalla. Pitkät perhevapaat heikentävät naisten työmarkkina-asemaa, palkkakehitystä ja eläkekertymää sekä vahvistavat naisten hoivavastuuta. Epätasa-arvoinen järjestelmä altistaa myös raskaus- ja perhevapaasyrjinnälle työelämässä. Määräaikaiset työsopimukset ovat yleisiä erityisesti perheenperustamisiässä olevilla naisilla. Kiintiöt tekisivät isyyden aiempaa näkyvämmäksi työelämässä ja tukisivat perhevapaajärjestelyjen kehittymistä ja normalisoitumista isien työpaikoilla ja miesvaltaisilla aloilla. Tämä tukee sekä miesten vanhemmuutta että vaikuttaa naisten syrjinnän vähenemiseen työmarkkinoilla.

Kunnianhimoisella perhevapaauudistuksella on hyvät mahdollisuudet vähentää naisten kokemaa työelämäsyrrintää. Tämä vaatii sen, että miehet alkavat käyttää vanhempainvapaita yhtä paljon kuin

naiset ja että vanhemmuutta ei työelämässä liitetä pelkästään naisiin. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää esitettyä perhevapaauudistusta askeleena oikeaan suuntaan. Tasa-arvon kannalta on merkittävää, että ansiosidonnaiset vanhempainvapaat jaetaan puoliksi vanhempien kesken. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää tärkeänä, että uudistuksessa on käytetty sukupuolineutraalia kieltä.

Keskusliitto on kuitenkin huolissaan siitä, että hoivavastuun jakautumisen tasaantuminen tapahtuu uudistuksen myötä liian hitaasti. Perhevapaauudistus toteutetaan hallitusohjelman tavoitteen ”Suomi tasa-arvon kärkimaaksi” alla ja sen tavoitteena on hallituksen esityksen mukaan lisätä vanhempainvapaiden ja hoitovastuun jakautumista nykyistä tasaisemmin molempien vanhempien kesken. Uudistuksen ei esitykseen sisältyvien vaikutusarviointien mukaan kuitenkaan odoteta juurikaan muuttavan vallitsevaa tilannetta vanhempainvapaiden jakautumisessa. Naisjärjestöjen Keskusliitto peräänkuuluttaa uudistukselta konkreettisempia tasa-arvotavoitteita.

Hallituksen esitysluonnoksessa pelkästään isille/toisille vanhemmille suunnattu kiintiö ei eroa paljoa nykyisestä, jos kiintiöstä voi luovuttaa toiselle vanhemmalle 63 päivää. Jos kiintiöstä voidaan luovuttaa toiselle vanhemmalle osa, ei ole kyse todellisesta kiintiöstä vaan nimenomaan oikeudesta vanhempainpäivärahaan 160 päivän osalta. Todellinen kiintiö yhtä vanhempaa kohtaan on 97 päivää, mikä on jo edistystä nykyiseen perhevapaamalliin nähden. Vaarana kuitenkin on, etteivät miehet uudistuksen jälkeen pidä merkittävästi nykyistä suurempaa osaa perhevapaista. Naisjärjestöjen Keskusliitto esittää huolensa siitä, että mikäli isä lykkää vapaansa käyttöä tai ei käytä lainkaan omaa vapaaosuuttaan, voi ansiosidonnaisia vapaita jäädä käyttämättä. Isillä on oltava mahdollisuus hoitaa lasta kotona tämän ensimmäisen elinvuoden aikana. Esitämme, että hallitus arvioi tilannetta uudistuksen edetessä, jotta isien perhevapaiden käyttöä voidaan edistää. Vaatimattoman uudistuksen vaarana on, että uudistuksella ei saada aikaan todellisia muutoksia asenteissa ja käyttäytymisessä.

- **kommentit raskaus- ja erityisraskausrahaa koskevista ehdotuksista ja perusteluista**

Ehdotetun pykälän mukaan raskausrahaa maksettaisiin yhtäjaksoisesti 40 arkipäivältä siten, että raskausraha alkaisi hakemuksen mukaisesti aikaisintaan 30 arkipäivää ja viimeistään 14 arkipäivää ennen laskettua synnytysaikaa. Naisjärjestöjen Keskusliitto esittää, että työsuhteen muuttamista samalla tavalla uudistuksen yhteydessä. Muutoin työsuhteessa olevilla naisilla ei ole tosiasiallisesti oikeutta jäädä raskausvapaalle 14 päivää ennen laskettua aikaa ilman työnantajan suostumusta.

- **kommentit vanhempainrahaa koskevista ehdotuksista ja perusteluista**

Naisjärjestöjen Keskusliitto vaatii, ettei uudistuksessa heikennetä nykytilaa mm. adoptioperheiden osalta. Nykyisessä perhevapaajärjestelmässä adoptioperheillä on pidempi vanhempainrahakausi korvaamassa äitiysrahan puuttumista. Uudistuksessa adoptioperheiden vapaita lyhennetään asettamalla heidät näennäisesti yhdenvertaiseen asemaan vanhempainvapaiden osalta niiden perheiden kanssa, joihin lapsi syntyy. Naisjärjestöjen Keskusliitto suhtautuu kriittisesti myös monikkoperheitä koskevaan heikennykseen, joka vähentää kaksosperheissä vanhempien yhtä aikaa pitämien vapaiden määrää viikolla.

Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää positiivisena asiana sitä, että yksinhuoltajaperheissä huoltaja saisi oikeuden käyttää kaikki 320 vanhempainrahopäivää. Tulisi kuitenkin pohtia, pitäisikö yksinhuoltajalla olla mahdollisuus luovuttaa mahdolliselle puolisolleen eli sosiaaliselle vanhemmalle enemmän kuin vain 63 päivää.

Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää kohtuuttomana, että lapsikuolemaperheiden asemaa huononnettaisiin nykyisestä. Nykyisessä laissa synnyttävällä vanhemmalla on oikeus äitiysrahaan äitiysrahakauden loppuun asti eli 105 päivän ajalta tilanteissa, kun lapsi syntyy kuolleena. Uudistuksessa korvattavat päivät vähennetään 84 päivään. Tilanteissa, joissa lapsi syntyy kuolleena, synnyttäjän raskausrahakausi lyhenisi kolmella viikolla ja toisen vanhemman tulisi kyetä töihin nykyisen 18 päivän sijasta 12 päivän kuluttua. Lainsäädäntöä ei missään nimessä saa heikentää nykyisestä, vaan pikemminkin tulisi harkita erillistä lainsäädäntöä, joka turvaisi kaikille lapsikuolemaperheille jonkinlaisen suruaikaan perustuvan vapaajärjestelmän.

Esityksen mukaan vanhempi voisi luovuttaa omasta 160 vanhempainrahopäivistä toiselle vanhemmalle 0-63 päivää. Vanhemman itsensä käytettäväksi jäisi aina 97 päivää. Käytännössä isien oikeus vanhempainvapaisiin nousee nykyisestä, mutta vaarana kuitenkin on, etteivät miehet uudistuksen jälkeen pidä merkittävästi nykyistä suurempaa osaa perhevapaista. Vaatimattoman uudistuksen vaarana on, että uudistuksella ei saada aikaan todellisia muutoksia asenteissa ja käyttäytymisessä. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää tärkeänä sitä, että esityksen mukaan vanhemman halutessa luovuttaa vanhempainpäivärahojaan tulee hänen ilmoittaa asiasta Kansaneläkelaitokselle. Koska kyse on vanhemman oikeudesta vanhempainrahopäiviin, lähtökohdan tulee olla, että vanhemman tekemä luovutus tapahtuu hänen omasta tahdostaan.

Aiemmat lainmuutokset ja kokemukset muista Pohjoismaista ovat osoittaneet, että tehokas keino vaikuttaa isien vapaiden käyttöön, on lisätä isälle kiintiöityjen päivärahapäivien määrää. Isien vanhempainrahan käyttöä pyritään lisäämään myös sillä, että molempien vanhempien vanhempainraha maksettaisiin korotettuna osalta aikaa, jolloin perheellä olisi myös taloudellinen kannustin isien vanhempainrahan käytölle. Korotettua vanhempainrahaa maksettaisiin kaikille vanhemmille samalta ajalta. Vanhempainraha maksettaisiin kaikille vanhemmille 16 ensimmäiseltä arkipäivältä korotettuna vastaavalla tavalla kuin äitiysraha voimassa olevan lainsäädännön mukaan. Vaikka Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää tärkeänä, että vanhemmat voivat yhdessä opetella lapsen hoitoa hänen syntymänsä jälkeen ja saada siten edelleen mahdollisuuden olla vanhempainvapaalla yhtä aikaa, olisi tarpeen arvioida, millainen isien vanhempainvapaiden käyttöä ohjaava vaikutus ehdotuksella on. Tällä hetkellä isistä suuri osa pitää äidin kanssa yhtä aikaa pidettävät vapaat, mutta yli puolet ei pidä lainkaan itsenäisiä vapaita. Tavoitteena tulisi olla, että isät pitävät jatkossakin äidin kanssa ensimmäiset päivät yhteistä vanhempainvapaata, mutta samalla tulisi ottaa käyttöön keinoja, joilla isien itsenäisesti pidettävien vapaiden määrää saadaan lisättyä.

Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää ongelmallisena sitä, että vanhempainrahaa maksettaessa osittaisena, se ei vaikuttaisi vanhempainrahopäivien lukumäärää lisäävästi. Vaikka

vanhempainvapaalla oleva tekisi puolikkaan työpäivän, hän menettää kokonaisen vanhempainrahapäivän.

Vanhempainpäivärahan määräytymisperusteita muutettiin vuoden 2020 alusta alkaen. Vanhempainpäivärahat määräytyvät vuositulojen perusteella ja vuositulo lasketaan siltä 12 kalenterikuukauden tarkastelujaksolta, joka edeltää päivärahaoikeuden alkamista edeltävää kuukautta. Tämä asettaa naiset miehiä huonompaan asemaan. Koronaepidemia on tosiasiallisesti vaikuttanut etenkin naisvaltaisten palveluammattien tilanteeseen lomautusten koskiessa etenkin naisia. Lisäksi osa raskaana olevista naisista ei raskauteen liittyvistä syistä kykene työskentelemään yhtä paljon kuin ennen raskautta, mikä vaikuttaa tuloihin ja siten vanhempainpäivärahojen suuruuteen. Uudistuksessa jäi tekemättä tarvittava sukupuolivaikutusten arviointi. Naisjärjestöjen Keskusliitto esittää, että tämä epäkohta muutetaan perhevapaauudistuksen yhteydessä esimerkiksi siten, että määräytymisperusteena saisi valita vuositulon tai edellisen verotuskauden tulon.

Sateenkaariperheiden etuja ajavien järjestöjen mukaan etuuksien rajaaminen vain huoltajavanhemmille ja jakamismahdollisuuden rajaaminen heidän avio/avopuolisoilleen vaikeuttaa monissa apilaperhetilanteissa vapaiden jakamista suhteessa nykytilanteeseen eikä tue perheiden monimuotoisuuden huomioimista. Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, ettei esityksessä ole riittävällä tavalla otettu huomioon apilaperheitä ja heidän mahdollisuuksiaan jakaa perhevapaita keskenään. Perheissä, joissa äitien on tarkoituksena toimia huoltajina, lasten isillä ei ole oikeutta perhevapaisiin. Esityksessä ollaan myös heikentämässä koti-inseminaatiolla lapsen saaneen naisparin asemaa siirtämällä sosiaalisen äidin oikeus vapaisiin alkamaan vasta perheen sisäisen adoption jälkeen. Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, ettei näiltäkään osin nykyistä tilannetta saa heikentää.

Naisjärjestöjen Keskusliitto kiinnittää huomiota myös siihen, ettei Suomi ole ratifioinut ILO:n äitiyssuojelun uudistamista koskevaa yleissopimusta imetystaukojen osalta. On huomionarvoista, että tätä perustellaan Suomen perhevapaajärjestelmän mahdollistamalla pitkällä perhevapaalla eli käytännössä oletuksella, että äidit jäävät pitkille perhevapaalle. Edelleenkin perhevapaajärjestelmä rakentuu monilta osin oletukselle, että äidit pitävät suuren osan perhevapaista ja lapsen hoidosta etenkin ensimmäisen vuoden ajan vastaa äiti. Myös esityksessä katsotaan, että imettävä äiti voi pidentää vapaata isän luovuttamalla vanhempainrahapäivillä. Jos lapsen äiti imettää, perheen mahdollisuudet jakaa perhevapaat tasaisesti ovat pienet ja se asettaa eri ammateissa työskentelevät äidit eri asemaan. Työnantajilla ei ole velvollisuutta suostua työaikana imettämiseen/maidon pumppaamiseen. Esimerkiksi palveluammateissa omatoimisesti ja työaikaa lyhentävät imetysvapaat voi olla käytännössä mahdoton toteuttaa.

- **kommentit muita sairausvakuutuslakiin ehdotettuja muutoksia koskien**

Naisjärjestöjen Keskusliitto kannattaa esitettyä luopumista nykyisestä laskettua synnytysaikaa tai adoptiolapsen sijoittamista edeltävistä 180 päivän vakuuttamisajasta vanhempainpäivärahaoikeuden edellytyksenä. Noin puolen vuoden vakuuttamiskauden edellyttämisestä luopumisella turvattaisiin nykyistä paremmin vanhempien yhdenvertaisuuden

toteutumisen ja täyttäisi paremmin lainsäädännön tarkoituksen mahdollistaen mm. turvapaikanhakijoille oikeuden vanhempainpäivärahoihin.

Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta

- **kommentit ehdotetuista muutoksista ja niiden perusteluista lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annettuun lakiin**

Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, että perhevapaaudistuksen tavoitteena tulee olla perhevapaiden tasainen jakautuminen vanhempien kesken. Uudistuksen tulee ohjata perheissä tehtäviä valintoja siten, että isät käyttävät perhevapaita nykyistä enemmän ja tosiasiasa kannustavat isiä pitämään vapaita jo lapsen ollessa pieni. Jos oikeus kotihoidontukeen alkaa jo ennen lapsen varhaiskasvatusoikeuden alkamisikää, uudistus tältäkin osin perustuu normille, jonka mukaan heteroperheissä äidit kantavat hoitovastuun vähintään ensimmäisen vuoden ajalta ja jäävät jo varhaisessa vaiheessa pienen kotihoidontuen varaan. Uudistuksen tulee tukea isien oikeutta ottaa hoivavastuuta jo ensimmäisen vuoden aikana lapsen ollessa vielä pieni. Pelkkä mahdollisuus perhevapaiden tasaiseen jakamiseen ei riitä, vaan tarvitaan kannustimia.

Muita etuuslakeja koskevat muutosehdotukset

- **kommentit ehdotetuista muutoksista ja niiden perusteluista muihin etuuslakeihin**

-

Laki varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja koskevan lain muuttamisesta

- **kommentit ehdotetuista muutoksista ja niiden perusteluista varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annettuun lakiin**

Jatkossa osa vanhempainrahopäivistä voisi olla käyttämättä lapsen siirtyessä varhaiskasvatukseen alle kaksivuotiaana. Varhaiskasvatuslakia ehdotetaan muuttavaksi siten, että oikeus samaan varhaiskasvatuspaikkaan säilyisi, vaikka lapsi on poissa varhaiskasvatuksesta sinä aikana, jona lapsen hoidosta maksetaan sairausvakuutuslain mukaista vanhempainrahaa, mikäli poissaolo kestää yhtäjaksoisesti enintään 13 viikkoa ja mikäli se on ennalta ilmoitettu. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksulain muutosten tarkoituksena on tukea vanhempainvapaiden käytön joustavoittamista ja oikeus poissaoloon on mitoitettu siten, että se vastaa tilannetta, jossa toinen vanhempi (heteroperheissä isä) luovuttaa kaikki 63 luovutettavissa olevaa vapaapäivää toiselle vanhemmalle (heteroperheissä äidille) ja käyttää itse jäljellä jäävät 79 päivää (18 päivää 97:stä voi pitää synnytyksen yhteydessä). On pohtimisen arvoista, onko mitoituksella ohjaava vaikutus isien vanhempainvapaiden käyttöön. Naisjärjestöjen Keskusliiton mielestä on lisäksi huomioitava, että lapsen edun kannalta lapsella tulee aina lähtökohtaisesti olla oikeus palata samaan varhaishoitopaikkaan, oli syynä vanhempainvapaan käyttö tai jokin muu. Kyse on ensisijaisesti lapsen eikä vanhempien oikeudesta.

Naisjärjestöjen Keskusliitto on lisäksi huolissaan lähipäiväkotiperiaatteen toteutumisesta, varhaiskasvatuspaikkojen riittävydestä ja henkilöstön matalasta palkkauksesta sekä sen vaikutuksesta henkilöstöpulaan. Henkilöstön riittävyys ja vaihtuvuus ovat vakavia ongelmia etenkin pienten lasten osalta. Ryhmäkoot ovat liian isoja, kun tiedostetaan, että vuoden ja etenkin alle vuoden ikäiset lapset tarvitsevat aina enemmän huomiota kuin isommat. Varhaiskasvatusoikeuden alkaminen yhdeksän kuukauden iässä jää tyhjäksi kirjaukseksi, jos niin pieniä lapsia ei käytännössä pystytä hoitamaan päiväkodeissa ryhmäkokojen ollessa isoja.

Laki työsopimuslain ja laki merimiesten työsopimuslain muuttamisesta

- **kommentit ehdotetuista muutoksista ja niiden perusteluista työsopimuslakiin ja laki merimiesten työsopimuslakiin**

Naisjärjestöjen Keskusliitto toteaa, että uudistuksessa esitetyt joustot ja muut parannukset toteutuvat eri tavoin työsuhteessa ja ei-työsuhteessa olevien vanhempien osalta. Esityksen mukaan sairausvakuutuslakiin olisi tulossa useita muutoksia, mutta työsopimuslakiin, jossa säädetään perhevapaiden pitämisestä, jaksotuksesta ja ilmoittamisesta työnantajalle, ei esitetä muutoksia. Tämä vaikuttaa etenkin työsuhteessa oleviin vanhempiin ja etenkin naisiin, kun tiedetään, että suurin osa perhevapaiden käyttäjistä on naisia.

Työsuhteessa olevat vanhemmat voivat työsopimuslain mukaan pitää vanhempainvapaata korkeintaan neljässä jaksossa ja vähintään 12 päivän jaksossa samalla, kun sairausvakuutuslaki mahdollistaa muille vanhempainvapaiden pitämisen joustavasti jopa yksittäisinä päivinä. Esityksen mukaan ennakoilmoitusaika työnantajalle vanhempainvapaan pitämisestä on edelleen pääsääntöisesti kaksi kuukautta. Työnantaja voi myös kieltää osittaisen vanhempainvapaan pitämisen.

Keskeisimpänä ongelmana on, että osa-aikainen työskentely vanhempainpäivärahopäivänä vie vanhemmalta kokonaisen vanhempainrahopäivän. Puutetta ei voi kestävästi perustella sillä, ettei Kelan järjestelmät taivu. Esityksen mukaan vanhemman työskennellessä puolittaisen päivän, hän saa vanhempainpäivärahaa puolikkaalta päivältä, mutta menettää kokonaisen vanhempainrahopäivän. Jos lapsen äiti imettää, osa-aikaisen työn järjestäminen päivittäistä työaikaa lyhentämällä on helpompaa kuin kokonaisten työpäivien tekeminen, johon uudistus ohjaa. Lisäksi joissain ammateissa työajan lyhentäminen voi onnistua vain päivittäistä työaikaa lyhentämällä, jolloin osittaisen vanhempainvapaan käyttäminen lyhentää vanhemman käytettävissä olevia perhevapaita. On valitettavaa, että tietotekniset jähkkyudet puolikkaiden vanhempainvapaapäivien laskennassa ovat ohjanneet uudistusta suuntaan, joka saattaa vaikuttaa negatiivisesti vanhempien todellisiin mahdollisuuksiin hyödyntää uudistuksen muutoin mahdollistamia joustoja. Naisjärjestöjen Keskusliitto esittää, että osittain käytetty vanhempainrahopäivä säästyy myöhempää käyttöä varten ja jos Kela ei pysty toteuttamaan muutosta uudistuksen tullessa voimaan, tulisi se voimaan myöhemmin.

Työsopimuslain 7 luvun 9 §:n mukaan perhevapaiden päättyessä työntekijällä on oikeus palata ensisijaisesti aikaisempaan työhönsä. Jos tämä ei ole mahdollista, on työntekijälle tarjottava aikaisempaa työtä vastaava työsopimuksen mukaista työtä ja jos tämäkään ei ole mahdollista, muuta työsopimuksen mukaista työtä. Perhevapaalla olevaa työntekijää ei saa irtisanoa perhevapaan aikana, mutta perhevapaalta palaavan voi irtisanoa työhön paluun jälkeen. Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että perhevapaalta palaavan irtisanomissuoja ei siten ole yhtä vahva kuin perhevapaalla olevan ja perhevapaalta palaava työntekijä voidaan ehtojen täyttyessä irtisanoa lähes heti hänen palattuaan työhön.

Raskaussyrjintä vaikuttaa perhevapaiden käyttöön mm. siten, että työnantajat tasa-arvolain vastaisesti asettavat määräaikaisen työsopimuksen päättymään ennen äitiysvapaan alkua. Naisjärjestöjen Keskusliitto esittää, että tasa-arvolain 8 § 1 momentin 2 kohdassa oleva palvelussuhteen kesto tai rajoittamista koskeva kielto raskauden, synnytyksen tai muun sukupuoleen liittyvän syyn perusteella otetaan myös työsopimuslakiin.

Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää tärkeänä myös, ettei omaishoitovapaan osalta työnantaja voi vaatia työntekijältä omaista koskevaa arkaluontoista tietoa, kuten lääkärinlausuntoa, vaan vapaamuotoinen selitys riittää.

Laki vuosilomalain ja laki merimiesten vuosilomalain muuttamisesta

- **kommentit ehdotetuista muutoksista ja niiden perusteluista vuosilomalakiin ja merimiesten vuosilomalakiin**

Naisjärjestöjen Keskusliitto kannattaa ehdotettuja esityksiä työssäoloajan veroisen ajan laajentamiseksi ja pitää tärkeänä, että omaishoitovapaa katsotaan työssäoloajan veroiseksi ajaksi. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää myös kannatettavana, että ajanjakso, jolle vuosilomaa ei saisi sijoittaa, olisi molempien vanhempien osalta 105 arkipäivää.

Liitelait (lakiehdotukset 18-29)

- **kommentit ehdotetuista muutoksista ja niiden perusteluista liitelakeihin**

-

Vaikutusten arviointi

- **Taloudelliset vaikutukset**

-

- **Vaikutukset julkiseen talouteen**

Julkiseen talouteen kohdistuva vaikutusarviointi keskittyy ensisijaisesti arvioimaan uudistuksesta aiheutuvia kustannuksia ja säästöjä. Uudistuksen mahdollisia välillisiä positiivisia vaikutuksia julkiseen talouteen olisi ollut mahdollista pohtia tehtyä laajemmin esimerkiksi naisten mahdollisen työmarkkina-aseman parantumisen näkökulmasta, mikäli uudistuksella onnistutaan muuttamaan perhevapaiden jakautumista.

Lisäksi lasten hoidolla ja hoivalla, kuten muullakin kotitalouksissa tehtävällä palkattomalla tai pienellä korvauksella tehdyllä työllä on merkitystä julkiselle taloudelle, vaikka sitä ei perinteisessä taloustieteessä tarkastellakaan osana kansantalouden tilinpitoa ja BKT:tä. Tulisi myös arvioida, minkälainen vaikutus perhevapaaudistuksella voi olla syntyvyyteen pidemmällä tähtäimellä ja sitä kautta tulisi tarkastella perhevapaiden nykyistä tasaisemman jakautumisen taloudellisia vaikutuksia mm. kestävyysvajeen osalta.

- **Vaikutukset kotitalouksiin**

Vaikutusarviossa todetaan, että uudistuksen vaikutukset kotitalouksiin ja perheiden taloudelliseen tilanteeseen riippuvat siitä, miten vapaat käytännössä jaetaan. Esitysluonnoksessa arvioidaan, ettei noin neljännes isistä jatkossakaan käytä lainkaan oikeuttaan vanhempainpäivärahoihin, mikä vastaa kutakuinkin nykytilannetta. Toisaalta ehdotetun vanhempainrahan korotuksen arvioidaan lisäävän isien lyhyen vanhempainrahajakson käyttöä, ja muutoksen arvioidaan koskeva suurta osaa perheistä. Edelleen oletetaan, että etenkin ne isät, jotka tälläkin hetkellä käyttävät kaikki isyysrahopäivät, lisäävät uudistuksen jälkeen päivärahan käyttöä, mikä parantaisi näiden perheiden taloudellista tilannetta nykytilanteeseen verrattuna matalammin korvatun kotihoidontukiajan lyhentyessä. Uudistuksen ei odoteta merkittävästi muuttavan isien perhevapaiden käyttötapoja lukuun ottamatta isien lyhyiden vapaiden käytön kasvua eikä siten edistävän hoivavastuun tasaisempaa jakautumista. Koska perhevapaaudistuksen tavoitteena on toteuttaa hallitusohjelman tavoitetta työelämän ja perheiden tasa-arvon parantamisesta, on valitettavaa, että uudistus ei ole kunnianhimoisempi vapaiden tasaisemman jakautumisen osalta.

Arvioinnissa todetaan, että uudistuksessa yksinhuoltajavanhemman käytössä olevien päivärahopäivien lukumäärä lisääntyy merkittävästi. On hyvä huomata, että tutkimusten mukaan esimerkiksi juuri yhden huoltajan perheillä saattaa jo nykytilanteessa olla vaikeuksia ansiosidonnaisten vanhempainvapaiden täysimääräisessä hyödyntämisessä.

- **Vaikutukset yrityksiin**

Yrityksiin kohdistuvia vaikutuksia olisi mahdollista pohtia myös siitä näkökulmasta, että työpaikan perheystävällisyys voi tulevaisuudessa olla yritykselle kilpailuetu osaavien työntekijöiden rekrytoinnissa ja sitouttamisessa. Perheystävällisyys on tutkitusti merkittävä asia työntekijöiden työhyvinvoinnille, ja voi hyödyttää työnantajaa muun muassa sairauspoissaolojen ja kustannusten vähenemisenä ja parantaa työnantajakuva. THL:n mukaan vuonna 2018 pienten lasten vanhempien

jaksamisen haasteista yleisin liittyy työn ja perheen yhteensovittamiseen. Tutkimusten mukaan sillä, miten työpaikalla suhtaudutaan perhevapaiden käyttöön tai millaisia käytäntöjä ja asenteita työpaikalla on, on merkitystä erityisesti isien perhevapaaratkaisuihin. Moni isä kokee pitkän poissaolon työstä hankalaksi, ja osa isistä saattaa jättää perhevapaan käyttämättä tai ei ota sitä työpaikalla edes puheeksi, jos esihenkilön arvioidaan suhtautuvan asiaan kielteisesti tai vapaalle jäämisestä koetaan aiheutuvan hankaluuksia omalle tai kollegoiden työlle. Työpaikkojen käytäntöjen päivittäminen perhevapaamyönteisiksi onkin yksi keinosta, joita tutkijat ovat kiintiöiden ja korvaustason noston lisäksi esittäneet isien perhevapaiden käytön edistämiseksi.

Yrityksille ja muille työnantajille aiheutuvien kustannusten erittelemisessä olisi hyvä huomioida, että läheskään kaikki työnantajat eivät osaa hakea korvauksia, joihin ne olisivat oikeutettuja. Tämän johdosta yrityksissä saattaa vallita käsitys, että perhevapaat ovat työnantajille kalliimpia kuin ne todellisuudessa ovat, mikä puolestaan saattaa vaikuttaa perhevapaita koskeviin asenteisiin. Uudistuksen yhteydessä näitä käsityksiä on viestinnällisillä keinoilla mahdollista korjata.

Vaikutusarvioinnissa tuodaan esille, että esityksessä ehdotetusta viiden päivän palkattomasta omaishoitovapaasta ei aiheutuisi työnantajalle suoria kustannuksia. On kuitenkin huomattava, että vaikka vapaa lasketaan työssäolon veroiseksi ajaksi ja se kerryttää siten vuosilomaa, merkitsee palkaton omaishoitovapaa tulojen vähenemistä vapaata käyttävälle. Kaikilla ei välttämättä ole varaa käyttää tällaista vapaata. On myös huomioitava, että koska jo nykyisin valtaosa omaisiaan joko korvatusti tai korvauksetta hoitavista ja hoivaavista on naisia, on todennäköistä, että myös palkatonta omaishoitovapaata hyödyntävät pääasiassa naiset. Tätä ei vaikutusarvioinnissa tuoda esille.

Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Lausunnossa on jo aiemmin tuotu esille se epäkohta, että vaikka ehdotuksen mukaan osa-aikatyöllä päivittäistä työaikaansa lyhentävälle vanhemmalle vanhempainetuus maksetaan puolittaisena päivänä, menettää vanhempi kokonaisen vanhempainrahapäivän. Linjaus johtuu Naisjärjestöjen Keskusliiton tietojen mukaan siitä, ettei Kelan tietojärjestelmä taivu laskemaan puolikkaita vapaapäiviä. Koska vaikutusarvioinnin mukaan Kansaneläkelaitoksen on vuosina 2021 ja 2022 tehtävä suuria muutoksia tietojärjestelmiinsä, herää kysymys siitä, miksi nämä suuret muutokset eivät sisällä järjestelmän muuttamista siten, että myös puolikkaiden vanhempainrahapäivien laskeminen onnistuu.

- **Muut yhteiskunnalliset vaikutukset**

-

- **Vaikutukset lapsiin ja perheisiin**

Naisjärjestöjen Keskusliitto edellyttää, ettei perheiden ja lasten asemaa huononnetta uudistuksessa nykyisestä. Mm. adoptioperheitä, lapsikuolemaperheitä, monikkoperheitä ja apilaperheitä koskevat

heikennykset eivät saa toteutua. Uudistuksen tulee esitettyä kunnianhimoisemmin pyrkiä isien pitämien perhevapaiden lisäämiseen.

- **Vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon**

Kuten esityksessä todetaan, lakiehdotuksen vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon perustuvat siihen, että uudistuksen myötä isien vapaiden käyttö tosiasiallisesti lisääntyy. Uudistus on tarpeen ja askel oikeaan suuntaan, mutta useat esitykseen liittyvät kohdat ohjaavat vanhempien valintoja suuntaan, joka ei välttämättä tuo muutosta nykytilanteeseen. Esityksessä mainitut tasa-arvovaikutukset ovat vaarassa jäädä toteutumatta. Jos isien käyttämien vapaiden osuus nousee vain hyvin maltillisesti, naisten asema työmarkkinoilla, ml. raskaussyrjinnän väheneminen, ei parane. Esityksessä mainitut vaikutukset mm. naisten eläkekertymän parantumisesta ovat suurilta osin täysin spekulatiivisia. Esityksen mukaan saattaa olla riskinä, että isien pitämät vapaat eivät lisäänty. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää tätä riskiä suurena ja todennäköistä on, että vapaiden pitämisen lisääntymiseen menee huomattavan paljon aikaa. Naisjärjestöjen Keskusliitto korostaa, että tästä huolimatta uudistus tulee tehdä, sillä se on askel oikeaan suuntaan ja monilta osin periaatteellisesti tärkeä uudistus tasa-arvoisen vanhemmuuden kannalta.

Hallituksen esitysluonnoksessa pelkästään isille suunnattu kiintiö ei eroa paljoa nykyisestä, jos kiintiöstä voi luovuttaa toiselle vanhemmalle 63 päivää. Jos kiintiöstä voidaan luovuttaa toiselle vanhemmalle osa, ei ole kyse todellisesta kiintiöstä vaan nimenomaan oikeudesta vanhempainpäivärahaan 160 päivän osalta. Todellinen kiintiö yhtä vanhempaa kohtaan on 97 päivää, mikä on jo edistystä nykyiseen perhevapaamalliin nähden. Vaarana kuitenkin on, etteivät miehet uudistuksen jälkeen pidä merkittävästi nykyistä suurempaa osaa perhevapaista.

Vaikutusarviossa todetaan, että uudistuksen vaikutukset kotitalouksiin ja perheiden taloudelliseen tilanteeseen riippuvat siitä, miten vapaat käytännössä jaetaan. Esitysluonnoksessa arvioidaan, ettei noin neljännes isistä jatkossakaan käytä lainkaan oikeuttaan vanhempainpäivärahoihin, mikä vastaa kutakuinkin nykytilannetta. Toisaalta ehdotetun vanhempainrahan korotuksen arvioidaan lisäävän isien lyhyen vanhempainrahajakson käyttöä, ja muutoksen arvioidaan koskeva suurta osaa perheistä. Edelleen oletetaan, että etenkin ne isät, jotka tälläkin hetkellä käyttävät kaikki isyysrahopäivät, lisäävät uudistuksen jälkeen päivärahan käyttöä, mikä parantaisi näiden perheiden taloudellista tilannetta nykytilanteeseen verrattuna matalammin korvatun kotihoidontukiajan lyhentyessä. Uudistuksen ei odoteta merkittävästi muuttavan isien perhevapaiden käyttötapoja lukuun ottamatta isien lyhyiden vapaiden käytön kasvua eikä siten edistävän hoivavastuun tasaisempaa jakautumista. Koska perhevapaauudistuksen tavoitteena on toteuttaa hallitusohjelman tavoitetta työelämän ja perheiden tasa-arvon parantamisesta, on valitettavaa, että uudistus ei ole kunnianhimoisempi vapaiden tasaisemman jakautumisen osalta.

Kunnianhimoisella perhevapaauudistuksella on hyvät mahdollisuudet vähentää naisten kokemaa työelämäsyrrintää. Tämä vaatii sen, että miehet alkavat käyttää vanhempainvapaita yhtä paljon kuin naiset ja että vanhemmuutta ei työelämässä liitetä pelkästään naisiin.

Palkkatasa-arvon kunnianhimoisen edistäminen on välttämätöntä, jos halutaan vaikuttaa perhevapaiden tasaisempaan jakautumiseen. Naisen euro on edelleen vain 84 senttiä, mikä vaikuttaa perhevapaarahan suuruuteen. Naisjärjestöjen Keskusliitto vaatii, että perhevapaauudistuksessa puututaan esitettyä kunnianhimoisemmin raskaussyrrintään. Ei riitä, että odotetaan miesten perhevapaiden käytön vähäisen nousun vähentävän merkittävästi raskaussyrrintää.

Omaishoitovapaan osalta on huomioitava, että koska jo nykyisin valtaosa omaisiaan joko korvatusti tai korvauksetta hoitavista ja hoivaavista on naisia, on todennäköistä, että myös palkatonta omaishoitovapaata hyödyntävät pääasiassa naiset. Tätä ei vaikutusarvioinnissa tuoda esille.

- **Vaikutukset yhdenvertaisuuteen**

Naisjärjestöjen Keskusliitto vaatii, ettei uudistuksessa heikennetä nykytilaa mm. adoptioperheiden osalta. Nykyisessä perhevapaajärjestelmässä adoptioperheillä on pidempi vanhempainrahakausi korvaamassa äitiysrahan puuttumista. Uudistuksessa adoptioperheiden vapaita siis lyhennetään asettamalla heidät näennäisesti yhdenvertaiseen asemaan vanhempainvapaiden osalta niiden perheiden kanssa, joihin lapsi syntyy. Naisjärjestöjen Keskusliitto vastustaa myös monikkoperheitä koskevaa heikennystä, jonka mukaan kaksosperheissä vanhempien yhtä aikaa pitämien vapaiden määrää vähennetään viikolla. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää positiivisena asiana sitä, että yksinhuoltajaperheissä huoltaja saisi oikeuden käyttää kaikki 320 vanhempainrahapäivää. Tulisi kuitenkin harkita uudestaan, pitäisikö yksinhuoltajalla olla mahdollisuus luovuttaa mahdolliselle puolisolleen eli sosiaaliselle vanhemmalle enemmän kuin vain 63 päivää. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää täysin kohtuuttomana esityksen kohtaa, jonka mukaan lapsikuolemaperheiden asemaa huononnettisiin nykyisestä.

Naisjärjestöjen Keskusliitto huomauttaa, että esityksessä myönnetään, että työsuhteessa olevat vanhemmat rajataan työsopimuslain muutosten kautta erilaiseen asemaan.

- **Vaikutukset työllisyyteen ja työelämään**

Esityksen mukaan naisiin kohdistuva raskaus- ja työelämäsyrrintä vähenee, jos isien pitämät vanhempainvapaat lisääntyvät. Uudistuksessa kuitenkin suuri riski on, ettei miesten pitämät perhevapaat kasva.

- **Onko jokin olennainen vaikutus jäänyt esityksessä arvioimatta tai liian vähälle arvioinnille? Jos on, niin mikä?**

Naisjärjestöjen Keskusliitto painottaa, että työelämän joustot tulee arvioida sukupuolinäkökulmasta.

Hallituksen esityksen toimeenpano ja seuranta

- **kommentit liittyen uudistuksen toimeenpanoon ja seurantaan**

Jotta perhevapaaudistuksesta saadaan aidosti vaikuttava ja muutoksen tekevä - esimerkiksi hoivavastuun tasaisemman jakautumisen osalta - tulee uudistukselle asettaa selkeämmät ja kunnianhimoisemmat tavoitteet. Naisjärjestöjen Keskusliitto ehdottaa, että perhevapaaudistuksen kautta tähdätään siihen, että Suomessa isät pitävät Pohjoismaista eniten vapaita. Tavoitetta tulee seurata. Myös numeeriset tavoitteet tulee asettaa siten, että porrastetusti tavoitetta nostetaan siihen saakka, että naisten ja miesten pitämät perhevapaat ovat tasoissa. Hallituskauden lopussa tulee tehdä evaluointi ja jatkaa tavoitteen saavuttamista työryhmällä, kunnes hoivavastuu jakautuu tasan.

Asennemuutokseen tarvitaan mukaan myös työmarkkinajärjestöt ja työnantajat, jotta isät alkaisivat käyttää vapaita enemmän. Tutkimusten mukaan sillä, miten työpaikalla suhtaudutaan perhevapaiden käyttöön tai millaisia käytäntöjä ja asenteita työpaikalla on, on merkitystä erityisesti isien perhevapaarakaisuihin. Moni isä kokee pitkän poissaolon työstä hankalaksi, ja osa isistä saattaa jättää perhevapaan käyttämättä tai ei ota sitä työpaikalla edes puheeksi, jos esihenkilön arvioidaan suhtautuvan asiaan kielteisesti tai vapaalle jäämisestä koetaan aiheutuvan hankaluuksia omalle tai kollegoiden työlle. Työpaikkojen käytäntöjen päivittäminen perhevapaamyönteisiksi onkin yksi keinosta, joita tutkijat ovat kiintiöiden ja korvaustason noston lisäksi esittäneet isien perhevapaiden käytön edistämiseksi. Miesten työnantajat tunnistavat parhaiten miesten oikeuden käyttää heille korvamerkittyjä vapaita. Isille kiintiöity vapaa tekisi miesten isyyden aiempaa näkyvämmäksi myös työpaikoilla ja tukisi perhevapaajärjestelyjen kehittymistä ja normalisoitumista isien työpaikoilla ja miesvaltaisilla aloilla. Tämä tukee sekä miesten vanhemmuutta että vaikuttaa naisten syrjinnän vähenemiseen työmarkkinoilla.

Muut mahdolliset kommentit

Naisjärjestöjen Keskusliitto haluaa kiinnittää huomion siihen, että myös palveluiden saatavuudella on sukupuolten tasa-arvon ulottuvuus. Naiset ovat miehiä riippuvaisempia yhteiskunnan tarjoamista julkisista palveluista. Naiset ovat useammin julkisten palveluiden työntekijöitä ja käyttäjiä ja he kantavat suuremman hoivavastuun. Jos palvelut eivät ole riittäviä ja kattavia, lisääntyy naisten velvollisuus ja vastuu läheistensä hoivasta. Laadukas ja saatavilla oleva varhaiskasvatus takaa naisille mahdollisuuden työssäkäyntiin ja on siten erittäin merkittävä sukupuolten tasa-arvon kannalta. Naisjärjestöjen Keskusliitto esittää, että lähipäiväkotiperiaatteen valtakunnallista käyttöönottoa selvitetään ja maksutonta varhaiskasvatusta edistetään.

Heinilä Terhi
Naisjärjestöjen Keskusliitto